

УДК 001:378(497.11)

DOI 10.5937/spm80-44752 za članak

Осврт

Јелена Тодоровић Лазих*

*Институт за политичке студије,
Београд*

НАУКА И НАУЧНИЦЕ У СРБИЈИ И СВЕТУ**

На Институту за политичке студије 8. фебруара 2023. године одржана је панел-дискусија на тему *Наука и научнице у Србији и свету*. У сусрет обележавању 11. фебруара, Међународног дана жена и девојака у науци који је установила Генерална скупштина УН 2015. године, одржана је ова дискусија чији је један од циљева био да сагледа не само наслеђе развоја науке и друштва у контексту положаја и улоге жена и девојака у науци, већ и да се позабави и савременим и будућим изазовима у овом контексту. Скупом је модерирала др Александра Колаковић, виша научна сарадница на Институту за политичке студије, која је на отварању, између осталог, рекла да би волела да се током дискусије посебан фокус стави и на

кључне проблеме као што су: мизогинија, патријархат, дискриминација, неједнакост и стереотипи. У дискусији је учествовало седам жена које се баве науком у Србији. То су: др Ивана Пантелић, научна сарадница на Институту за савремену историју, проф. др Соња Авлијаш, доцент на Економском факултету у Београду, др Газела Пудар Драшко, директорка Института за филозофију и друштвену теорију, проф. др Јасна Милошевић Ђорђевић, редовни професор на Факултету за медије и комуникације, др Марина Костић Шулејић, научна сарадница на Институту за међународну политику и привреду, проф. др Ана Банко, вирусолошкиња, доцент на Медицинском факултету у Београду и др Јелена Тодоровић Лазих, виша научна сарадница на Институту за политичке студије.

На почетку дискусије публици се обратила модераторка др Колаковић која се најпре осврнула на своје искуство жене у историјској науци. Она је истакла да није баш размишљала да ли је историја „мушка професија” када је уписала тај факултет, али да је припремајући испите на петом спрату

* Имејл-адреса: todorovic.j82@gmail.com.

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју

финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновације.

Филозофског факултета у библиотеци приметила да на зиду где се налазе велики историчари (тамо где су урамљене фотографије Радована Самарцића, Михаила Динића и других) нема жена. Такође, др Колаковић се у свом обраћању дотакла и колегиница историчарки које раде у институтима и на факултетима за које је рекла да зна да су вредне научнице, да већина њих прати савремене научне трендове, а опет, да их нема на управљачким позицијама иако можда највише знају о борби жена да постану део научног света. Она је затим дала реч историчарки др Ивани Пантелић која је публици у кратким цртама приближила како је то било бити образована жена и научница у прошлости говорећи о неким студијама случаја. Смиља Костић Јоксић је тако била једна од жена у науци из прошлости о којој је ова учесница говорила. Др Пантелић је говорила и о томе колико смо далеко одмакли од чланка „Образовање женскиња у Србији”, које је 1905. године написала Мага Магазиновић и закључила да смо у неким категоријама доста напредовали с обзиром да је почетком 20. века било само 7,4% писмених жена (мушкараца 15%), а да је основну школу похађало само 17% жена, затим да се напредовало и на основу начина на који се тада улазило у мушки свет образовања и

науке али да и данас остају актуелна нека питања са почетка прошлог века, посебно када је реч о дискриминацији жена у науци.

Наредна учесница која се обратила публици била је др Авлијаш. Њено школовање и усавршавање обележиле су, пре свега, Велика Британија и Француска, али и САД, Пољска и још бројни међународни пројекти. Она је, такође, добитница најпознатијих и најугледнијих стипендија међу којима једна од њих носи име велике Марије Склодовске Кири. Др Авлијаш је са осталим учесницама и публиком поделила своје лично искуство научног рада у иностранству и у Србији. Упоредо, она је говорила и о свом искуству у пракси у спровођењу јавних политика, саветодавним и консултативним услугама које је обављала за Владу али и неке друге државне институције. На крају, она је говорила и о свом искуству активисткиње у области родне равноправности.

Након тога, модераторка је истакла да истраживања показују да је дужина научних каријера мушкараца и жена слична, али да постоје разлике у њиховом развојном путу. Мушкарци брже напредују до виших позиција, а у просеку објављују од 15% до 20% више

радова него жене (наравно у истом временском периоду, а постоје и варијације у различитим научним областима). Када жене нису заступљене на лидерским позицијама или у процесима доношења одлука, логично је да њихове потребе немају визибилност. Ово све се надовезало на излагање др Пудар Драшко која припада малом броју жена у Србији која се налази на месту за доношење одлука с обзиром да је тренутно на месту директорке научне установе. Др Пудар Драшко се у свом излагању осврнула на лична искуства о перцепцијама и очекивањима, затим и на свој лични доживљај научне и менаџерске одговорности. Поред тога, она је говорила о резултатима Истраживања која је урадио њен матични Институт - Институт за филозофију и друштвену теорију када је реч о улози жена научница у интелектуалном ангажману, друштвеним покретима, али и о изазовима за жене и девојке у науци у постјугословенском периоду у данашњим државама некадашње Југославије. Један од закључака који је др Пудар Драшко изнела у свом излагању је да су на основу њеног искуства, научнице у Србији у великој мери солидарне.

Након излагања др Пудар Драшко, модераторка се позабавила проблемом недовољне заступљености жена у одређеним научним дисциплинама као што су СТЕМ науке (физика, математика, инжењерство), иако је један од глобалних трендова да се младе девојке охрабре да се баве поменутим наукама. Поред тога, потребно је још више радити на унапређењу и у другим областима, тамо где се спајају наука, култура и уметност. Истраживања показују да је мања вероватноћа да ће жена наставити да објављује радове у односу на мушкарце, без обзира на годину када су започеле научну каријеру. Са тим у вези, следећа учесница др Милошевић Ђорђевић је на основу сопственог искуства у раду са младима, студентима и студенткињама, говорила о томе шта су главни разлози због којих се талентоване, паметне и образоване девојке не одлучују за науку или од ње одустају и одлазе у неке друге области где граде каријере. Др Милошевић Ђорђевић је са публиком на петом спрату зграде у Добрињској 10, поделила важна запажања на тему науке и научница, рода и лидерства из угла своје професије - професије социјалног психолога. Она је направила и компарацију када је реч о положају жена и девојака научница запослених на факултетима и институтима у Србији.

Потом је реч преузела модераторка која је инсистирала да се истакне да у Швајцарској постоји посебни фонд владе који је намењен женама да се након дужег одсуства било ради родитељства или из других приватних разлога, врате у научни живот. Жене могу да предлажу самосталне пројекте које Влада финансира током 4 године и тиме им омогућава да се и финансијски осигурају, али и да унапреде своју каријеру. На светском нивоу сматра се да постоје науке у којима жене и девојке нису довољно присутне. Обично се ово односи на електротехнику, нове технологије и слично. Међутим и у области друштвено-хуманистичких наука понекад се јављају стереотипи и постављају питања да ли је жени научници место у сектору анализе међународних односа и безбедности. Чак су и жене практичари, политичарке и саветнице у овим секторима неретко оспораване. Следећа учесница дискусије била је др Костић Шулејић, која се бави између осталог и појединим аспектима међународних односа и безбедности за које се мисли да су типично мушке теме - непролиферацијом и разоружањем. Она је са публиком и осталим учесницама поделила и искуство баланса професионалног и приватног живота. Др Костић Шулејић се посебно позабавила евентуалним корекцијама у

начину напредовања жена у научној хијерархији у смислу бонус бодова које би добиле жене које иду на трудничка и породилска боловања.

Др Колаковић је потом говорила о томе да је њој лично било важно да на овој панел дискусији повеже научнице из свих области. То је био леп увод у излагање једине учеснице која долази из области медицинских наука - др Банко. Она је говорила о томе како је то бити научница у домену медицине у периоду када се сусрећемо са негацијом целокупне медицине. Пандемија корона вируса утицала на појачано интересовање јавности генерално за науку, али је и створила проблеме неразумевања онога што научници говоре. Др Банко се осврнула и на то колико је компликовано за жене да трагају за научном истином, да обезбеде лабораторијско истраживање, да изађу из оквира националне науке у оквиру светских истраживања, а све то ускладити и са приватном сфером. Такође, сазнали смо од др Банко да постоји разлика између жена у друштвено-хуманистичким и медицинским наукама јер жене у медицинским наукама имају обавезне активности као клиничари и додатне активности као научнице те је њима још компликованије да ускладе дупле

професионалне обавезе са приватном сфером живота. Треба напоменути да је др Банко била руководилац пројекта РОЛЕРС који је финансирао српски Фонд за науку па је тим поводом са публиком поделила и то своје искуство у руковођењу пројектом.

На основу истраживања из 2007. године Србија је, и поред позитивног напретка, била на зачељу европских земаља са индексом 1,01 када се посматра однос укупног броја жена на свим нивоима образовања према броју жена са највишим степеном образовања. Тај индекс за Румунију је био 1,4 Турску 1,1 а за земље ЕУ је био 2,1. Нешто више о положају жена у науци на нивоу Европске уније као и о родној једнакости говорила је др Тодоровић Лазић која се професионално бави темама у вези са Европском унијом.

Др Тодоровић Лазић је нагласила да је једнакост између жена и мушкараца једна од темељних вредности ЕУ и као таква је садржана у њеним Оснивачким уговорима. ЕУ је посвећена унапређењу родне равноправности у свим областима. Такође, ЕУ је предузела кораке да то учини и у оквиру сектора истраживања и иновација. Од 2012. године родна равноправност и укључивање родних питања у истраживање су један од приоритета у

реализацији Европског истраживачког простора. ЕУ и њене државе чланице оствариле су значајан напредак у развоју и имплементацији политике родне равноправности. Усвајање Европског пакта за родну равноправност и Стратегије ЕУ за родну равноправност 2020–2025 представљају конкретне кораке ЕУ у овој области. Међутим, многи изазови и даље ометају реализацију родне равноправности у ЕУ. То укључује, између осталог, трајне односе моћи и структурну неједнакост између жена и мушкараца као и широко распрострањено родно засновано насиље.

Усвајање нове Стратегије родне равноправности ЕУ утрло је пут за неколико неопходних активности у области истраживања и иновација. Прво, обновљен је приоритет родне равноправности у оквиру Европског истраживачког простора. Друго, појачане су одредбе о родној равноправности у новом Оквирном програму за истраживање и иновације - Хоризонт Европа и треће, покренута је потпуно нова шема финансирања за подршку старт-ап компанијама које воде жене. Европска комисија има дугогодишњу посвећеност промовисању родне равноправности у области истраживања и иновација. Њен циљ је да

се створи правичан систем високог образовања у којем жене и мушкарци истраживачи имају једнаке могућности и једнаки третман у својим научним каријерама.

Публикација *She figures* коју објављује Комисија једном у три године, користи најновију доступну статистику за праћење стања родне равноправности у домену истраживања и иновација широм Европе и тако нам пружа могућност да упоредо пратимо податке за 88 индикатора. Подаци из најновије публикације за 2021. показују да је ЕУ скоро постигла родни паритет међу дипломцима докторских студија. Тачније, 2018. године жене су чиниле 48,1% свршених студената докторских студија на европском нивоу, а њихов удео био је родно избалансиран у већини држава чланица ЕУ-27 и придружених земаља (између 40% и 60%). У 2018. години жене чиниле више од 40% академског особља. Међутим, постојале су значајне разлике по разредима. Док су жене представљале скоро половину запослених у Ц и Д разреду (46,6% особља Ц разреда и 47,1% особља Д разреда) и више од 40% особља разреда Б (40,3%), оне су заузимале само око четвртину особља А разреда (26,2%) – еквивалентно звању редовног професора односно научног саветника.

На крају дискусије формулисани су неки основни закључци, препоруке и договори који се односе на даље активности у циљу унапређења положаја девојака и жена у науци у Србији. Међу препорукама налазе се следеће:

- 1) панел дискусије организовати почетком фебруара сваке године. Некада то могу бити и предавања са дискусијом. Могли бисмо и ротирати Институте или факултете као домаћине овог догађаја. Гостујућа предавања из иностранства су, такође, пожељна;
- 2) предложити доносиоцима одлука формирање посебног фонда за жене и финансирање њихових пројеката по узору на швајцарски модел;
- 3) покушати да се издејствује успостављање награде која би обухватила све жене у науци или пак одвојити награде по научним областима а које би додељивало Министарство науке и технологије. За сада се зна да постоји награда за жене из природних наука, али је потребно да Министарство јасније афирмише и жене из друштвено-хуманистичких наука тако што би и оне добијале награде за допринос у овим областима;
- 4) појачати медијску присутност жена у науци.*

* Овај рад је примљен 30. априла 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 30. маја 2023. године.